

TERESA BLOCHOWA

DOBROWOLNE OFIARY WOJEWÓDZTW LEWOBRZEŻNYCH KRÓLESTWA POLSKIEGO W POWSTANIU LISTOPADOWYM

Lewobrzeżna część Królestwa była obszarem, który dźwigał główny ciężar wojny, ponieważ prawobrzeżna jego część została szybko zajęta przez nieprzyjaciela i stała się terenem walk. Województwa lewobrzeżne, mniej narażone na ucisk nieprzyjaciela i zniszczenia wojenne, pracowały więcej dla potrzeb wojny. Tam znajdowały się główne ośrodki przemysłu zbrojeniowego, co pozwalało na zaopatrzenie wojska w najpotrzebniejszą broń i amunicję. Ponadto były one jeżeli nie jedynym, to głównym dostawcą ludzi do nowo formujących się pułków. Na nich spoczywał obowiązek zaopatrzenia wojska w żywność i inny potrzebny sprzęt. Jednak i w tych województwach rozumiano, że jedną z poważniejszych form pomocy krajowi, prowadzącemu wyzwoleńczą i sprawiedliwą wojnę, będą dobrowolne ofiary społeczeństwa.

Zagadnienie to, poruszone dotychczas jedynie marginesowo przez W. Jaskłowskiego¹ i A. Barszczewską², wymaga odrębnego, całościowego opracowania, co stawia sobie za cel niniejsza praca. Zostanie w niej przedstawiona ofiarność dobrowolna wszystkich warstw społecznych, w każdym województwie z osobna, zaczynając od województwa mazowieckiego, ale z wyłączeniem Warszawy, której zostanie poświęcony osobny artykuł, poprzez Kaliskie, Sandomierskie, kończąc na województwie krakowskim, najpóźniej zajęтым przez nieprzyjaciela.

Podstawę źródłową pracy stanowią przede wszystkim nie wykorzystane dotychczas materiały archiwalne znajdujące się w Archiwum Głównym Akt Dawnych, Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Kielcach, Bibliotece Czartoryskich w Krakowie oraz źródła drukowane, szczególnie prasa, w której znajdują się ogłaszane prawie codziennie nazwiska ofiarodawców. Dokonywanie bliższej charakterystyki powyższej podstawy

¹ W. Jaskłowski, *Udział województwa krakowskiego w powstaniu listopadowym*. „Pamiętniki Koła Kielczan”. Kielce 1930-1931.

² A. Barszczewska, *Organizacja 1 i 2 pułku Mazurów w powstaniu listopadowym*. „Studia i materiały do historii wojskowości” 1964 t. 10 cz. 1. t. a. z. *Województwo kaliskie i mazowieckie w powstaniu listopadowym 1830-1831*. Łódź 1965.

źródłowej jest zbędne, ponieważ zostało to już wykonane we wcześniejszej pracy poświęconej ofiarności prawobrzeżnych województw Królestwa Polskiego³.

OFIARY WOJEWÓDZTWA MAZOWIECKIEGO

Po raz pierwszy przeważającą część ofiar z tego województwa zarejestrowano w Banku Polskim, jako ofiary z poszczególnych obwodów. Z tego można wnioskować, że pochodzą one najprawdopodobniej z przeprowadzonych zbiórek w różnych miastach i miasteczkach, o których jednak bliższych informacji nie posiadamy. Listę ofiarodawców otwierał obwód warszawski, którego mieszkańcy dnia 10 marca złożyli 826 zł 10 gr z przeznaczeniem na skompletowanie umundurowania dla 20 pułku piechoty. Tegoż dnia prezes Komisji Wojewódzkiej zebrał 15 rozmaitych pierścieni i 5 obrączek, które odesłano do Banku. Kosztowności zebrane wśród obywateli, tzn. posiadającej szlachty, dnia 17 marca zostały oszacowane na 495 zł 8 gr, pozostałe do oszacowania wyceniono potem na 269 zł 15 gr. Inni bezimienni obywatele dostarczyli 10 jeźdźców umundurowanych⁴.

Jedną z form ofiarności, którą mogło wykazać się duchowieństwo, było składanie niepotrzebnych dzwonów, znajdujących się w różnych kościołach. Z dzwonów dostarczonych z obwodu warszawskiego w styczniu uzyskano 1000 funtów kruszcu. W lutym ze wszystkich dzwonów dostarczonych z całego województwa uzyskano 227 cetnarów i 81,5 funta cennego kruszcu. Dla otrzymania pełniejszego obrazu, w jakim stopniu włączyło się do ogólnej akcji patriotycznej duchowieństwo z województwa mazowieckiego, należy wymienić ofiary poszczególnych księży. I tak kanonik Mieszkowski z Borzęcina złożył w redakcji „Kuriera Warszawskiego” 200 zł na umundurowanie jednego z podchorążych. Duchowni wzięli także udział w składce wspólnie z obywatelami i wojskowymi w Łowiczu, która wyniosła 1518 zł 10 gr. Srebro ofiarowane przez proboszcza z Pęcic oceniono na 20 zł 15 gr⁵.

Obywatele obwodu kujawskiego składali ofiary dobrowolne przede wszystkim w kosztownościach. W marcu złożyli oni 3 złote łańcuszki, 5 zło-

³ T. Bloch, Cz. Bloch. *Dobrowolne ofiary województw prawobrzeżnych Królestwa Polskiego w powstaniu listopadowym*. „Roczniki Humanistyczne” 22:1974 z. 2 s. 143-160.

⁴ Archiwum Główne Akt Dawnych Władze Centralne (dalej AGAD WC) rkps 80 k. 35; rkps 255 k. 84 i 108; „Kurier Warszawski” (dalej KW) nr 87 z 30 marca.

⁵ AGAD WC rkps 80 k. 14, 25, 29; rkps 255 k. 205; KW nr 116 z 21 czerwca; nr 344 z 23 grudnia 1830 r.

tych obrączek i jedną srebrną, pierścień z 5 brylancikami, 6 srebrnych łyżek stołowych, pięć osad do noży, srebrny kubek połączony, podpinka srebrna, 4 łuty srebra w kawałkach. Ofiarowali ponadto w gotówce 174 zł, które użyto na potrzeby 20 chorych żołnierzy z 19 pułku piechoty⁶. Poczeta ofiarodawców powiększyła wdowa z Ciepielina, pani Osińska. Złożyła ona 6 łyżek stołowych i 6 do kawy srebrnych, złoty łańcuszek, 3 złote kolczyki, obrączkę ślubną i pierścień z brylantami. Zostały one odesłane do depozytu Banku Polskiego⁷. Powyższe kosztowności zostały oszacowane tam 9 IV na 292 zł 18 gr, z czego wartość nie sprzedanych wynosiła 234 zł⁸.

W styczniu w obwodzie gostyńskim zebrano od obywateli 20 sztuk broni i 1 pałasz dla formującego się batalionu wolnych strzelców. Niejaka pani Górska z tegoż obwodu zebrała kosztowności, które oszacowano na 1 926 zł. Inne przedmioty odesłane do mennicy stanowiły wartość 90 zł⁹.

Bezimiennie i zbiorowo złożyli ofiary dobrowolne w srebrze i złocie obywatele powiatu ostrowskiego. Uzyskana za nie suma w gotówce wynosiła 1 525 zł 8 gr. Do sprzedania pozostały kosztowności jedynie wartości 4 zł¹⁰.

Poza wyżej wymienionymi były składane także ofiary łącznie przez różne obwody, bez wyszczególnienia nazwisk ofiarodawców. I tak obwody kujawski, łęczycki i sochaczewski złożyły w kwietniu 7 065 zł 8 gr w gotówce i 100 zł w naczyniach srebrnych. Ponadto Orłowska zebrała tam 683 zł 25 gr. W maju powyższe obwody złożyły ponownie 2 671 zł 18 gr w gotówce, a obwód radomski 1 951 zł 12 gr. W czerwcu z obwodu gostyńskiego, sochaczewskiego i warszawskiego wpłynęło 886 zł 13 gr gotówką, 900 zł w listach zastawnych i 71 sztuk srebrnych naczyń¹¹.

Inną formą pomocy dla wojska z obwodów województwa mazowieckiego było składanie szarpi i bielizny. Do 16 marca zebrano 2 411 funtów 23,5 łuta szarpi i 1 991 f. 12 ł. bielizny na kompresy¹².

Życzliwie na ogół została przyjęta przez obywateli organizacja drugiego pułku Mazurów pod dowództwem podpułkownika Cieleckiego, o czym świadczą najlepiej ofiary dobrowolne złożone w gotówce, listach zastawnych i w naturze. Dnia 9 stycznia zebrano w gotówce 14 336 zł 20 gr. Wśród ofiarodawców znaleźli się m. in.: bracia Broniszki 6 000 zł, Sumiński 1 600 zł, Skrzeczewski 1 200 zł, Sapalski 783 zł, Waliszewski 500 zł, Dobrzański 400 zł, Zaborowski i Szymański po 300 zł, Walicki 157 zł 20 gr,

⁶ AGAD WC rkps 80 k. 35.

⁷ Tamże k. 43; KW nr 78 z 20 marca 1831.

⁸ AGAD WC rkps 255 k. 108.

⁹ AGAD WC rkps 80 k. 10; rkps 255 k. 125/6.

¹⁰ Tamże rkps 255 k. 108.

¹¹ AGAD WC rkps 80 k. 52 i 57; rkps 255 k. 150-151.

¹² Tamże rkps 80 k. 39 i 40.

Gutakowski 96 zł, Sufczyński, dziedzic Kobylina 2 konie i dwóch ludzi umundurowanych i uzbrojonych i 20 zł żołądu, Wende, dziedzic Wólki, konia, płaszcz i 185 zł, Ogiński, dziedzic Brzezina, 13 koni i tyłuż uzbrojonych ludzi¹³. Na ten sam cel Aleksander Pruszek, były prezes Rady Departamentowej, ofiarował 20 000 zł w listach zastawnych; Górski, radca wojewódzki, dziedzic Szwarocina złożył 1 800 zł w listach zastawnych i 2 złote obrączki. Z okolic Kutna wpłynęły na ten cel następujące ofiary: kasztelan Gliszczyński dostarczył 17 uzbrojonych i umundurowanych jeźdźców, Łabęcki 2 uzbrojonych jeźdźców, Prutowski 2 jeźdźców i 1 000 zł w listach zastawnych, Szambelanowa Górka, Świętochowska i Ciechomski 1 700 zł w listach zastawnych, doktor Enoch dostawił 2 konie, Zawisza jednego. Do tego wpłynęły dary w naturze. Berek Herszfeld — 7 łokci sukna granatowego i 2,5 żółtego, 12 chorągiewek, Lilpop 8 chorągiewek, Szypowska zaś 20, Rawicz dostarczył 22 funty szarpi, Burska 4,5 funta szarpi, 14 bandaży i 12 chorągiewek. Elżanowski złożył 2 karabiny strzeleckie i kordelas oraz 12 chorągiewek dla wolnych strzelców¹⁴.

Dozory bożnicze woj. mazowieckiego złożyły na szwadron jazdy Mazurów Berkowicza 2 850 zł 50 gr¹⁵.

Dowódca gwardii ruchomej złożył w redakcji „Kuriera Warszawskiego” 14 stycznia pismo z podziękowaniem za 30 ochotników umundurowanych i uzbrojonych z końmi dostarczonych przez województwo mazowieckie.

Znaczne ofiary złożyli indywidualnie obywatele tego województwa. W naturze dziedzic Gródka, Chojecki, ofiarował 1 000 korcy żyta, 100 korcy owsa i 200 garncy wódki oraz 3 000 zł w gotówce. Inny dziedzic, Kobyliński z Sokołowa, dał na potrzeby kraju 500 korcy żyta, 300 korcy owsa, 100 korcy jęczmienia i 400 garncy wódki. Dziedzic Patkowa, Lewiński, darował 20 sztuk broni palnej dla strzelców podlaskich¹⁶. Jan Szymczykiewicz, wójt gminy i właściciel dóbr Trzebieszowice, złożył na potrzeby szpitali wojskowych 2 obligacje skarbowe z 11 IV 1828 r. wartości 1 848 zł 2 gr. Michał Bresowski ofiarował 54 zł, a Dobrowolski 500 zł¹⁷.

Podobnie jak w innych województwach i w stolicy, tak i w tym ofiarnością wyróżniły się panie, które złożyły: Dembińska 3 000 zł w listach zastawnych i 1 000 zł w gotówce, Ciecholewska 755 zł 17 gr, Trzetrzewiń-

¹³ AGAD WC rkps 80 k. 5; Barszczewska. *Organizacja 1 i 2 pułku Mazurów* s. 114n.

¹⁴ AGAD WC rkps 473 k. 150-153; KW nr 12 z 12 stycznia, nr 16 z 16 stycznia.

¹⁵ AGAD WC rkps 80 k. 56 z 8 czerwca.

¹⁶ KW nr 30 z 9 lutego.

¹⁷ AGAD WC rkps 255 k. 227.

ska i Suchocka 598 zł 4 gr, generałowa Załuska 200 zł¹⁸, Stobiecka, obywatelka pow. kowalskiego z kwesty przeprowadzonej wśród tamtejszych obywateli uzyskała 641 zł i 8 srebrnych naczyń, srebrny zegarek, 6 złotych obrączek i dwa srebrne kałamarze, które przekazała pułkownikowi Kamińskiemu¹⁹. W gotówce starozakonni z Nadarzyna złożyli 165 zł 2 gr, Walewski 2 450 zł 23 gr, bezimienni mieszkańcy 29 zł 19 gr i Stecki 8 zł 19 gr²⁰. Dla wojska Florian Grabski z Rawskiego dał 4 łokcie zielonego i 5 szaraczkowego sukna. Joachim Galler, obywatel obwodu kalwaryjskiego, dostarczył 10 ludzi uzbrojonych i umundurowanych, dając im jeszcze pieniądze na wyżywienie²¹.

Na szpitalu złożyli ofiary: Siemianowski 15 fur słomy i faskę masła na szpital w Łowiczu, gmina Jazice 10 koszul, 18 funtów i 2 łuty szarpi oraz plaster szlihanzeński. Engelberg z huty Najtackiej dwa i pół funta szarpi, hr Szydłowska z córką znaczną ilość szarpi i bandaży, inna dama 4 f. szarpi i 20 kompresów²².

Nieznana kobieta z Kowalskiego złożyła w redakcji „Kuriera Warszawskiego” nie określone bliżej hafty, a inny nieznany obywatel spod Ołtarzewa przeznaczył tegoroczne zbiory jako dar dla kraju. Rozalia Cebulska z pow. czerskiego dała w kosztownościach srebrną miednicę z kubkiem i łyżkę wazową o wadze 4 grzywien²³.

Wymownym przykładem patriotyzmu i poparcia prowadzonej wojny były ofiary najbiedniejszych, chłopów i służących. Chłopi z Raszyna złożyli w ofierze 8 zł. Dwie służące z Piotrowic, Marianna Wasseter dała 2 napastrki srebrne i jednego rubla, a Barbara Jaworska czepeczek srebrny. Biedna wdowa z okolic Łęczycy ofiarowała 6 ćwierci kaszy jęczmiennej, pewną ilość brukwi, 103 jabłka i 7 garncy octu piwnego²⁴.

Żywe zainteresowanie sprawą pomocy dobrowolnej dla kraju wykazali urzędnicy. Józef Czapski przesłał jako ofiarę przekaz na nieokreśloną bliżej sumę należną mu za urzędowanie ze wsi Szeskowa w powiecie kowalskim. Urzędnicy leśnictwa Brańszczyk złożyli 126 zł. Najwięcej ofiar zarejestrowanych w Banku Polskim pochodzi od Komisji Województwa Mazowieckiego, zebranych przez różne kwestarki. I tak Gliszczyńska 7 kwietnia zebrała 1 423 zł 20 gr, Tekla Gostomska tegoż dnia 77 zł 10 gr, 21 kwietnia Sokołowska od tejże Komisji odebrała kosztowności. Część z nich sprzedana stanowiła wartość 970 zł 10 gr, a pozostałe

¹⁸ Tamże rkps 473 k. 108.

¹⁹ Tamże rkps 255 k. 145; KW nr 148 z 3 czerwca.

²⁰ AGAD WC rkps 255 k. 135 150-151.

²¹ KW nr 39 z 9 lutego i nr 202 z 28 lipca.

²² KW nr 76 z 18 marca, nr 126 z 9 maja, nr 140 z 25 maja, nr 142 z 27 maja.

²³ Tamże nr 139 z 23 maja, nr 182 z 8 lipca i 201 z 27 lipca.

²⁴ Tamże nr 48 z 18 lutego, nr 90 z 2 kwietnia, nr 116 z 29 kwietnia.

do sprzedania oszacowano na 677 zł. W maju urzędnicy Komisji woj. mazowieckiego złożyli 2 400 zł w listach zastawnych i 4 565 zł 8 gr w gotówce. Jeszcze w lipcu wpłynęły trzykrotnie ofiary od tejże Komisji: 4 lipca w gotówce i w listach zastawnych urzędnicy złożyli 1 498 zł 13 gr, zaś 12 lipca 2 253 zł 6 gr w gotówce a 387 zł 19 gr za zebrane srebro i złoto. Łącznie urzędnicy Komisji Województwa Mazowieckiego złożyli na potrzeby kraju: 12 078 zł 26 gr w gotówce i kosztownościach i 2 400 zł w listach zastawnych²⁵.

Pani Gajewska dwukrotnie zbierała w maju ofiary od członków Rady Obywatelskiej woj. mazowieckiego. Pierwszy raz uzyskała 834 zł 10 gr w gotówce, po raz drugi zebrała kosztowności oszacowane na 291 zł 14 gr. Razem urzędnicy Rady Obywatelskiej ofiarowali 1 125 zł 25 gr²⁶. Natomiast urzędnicy z pozostałych instytucji woj. mazowieckiego dobrowolnie złożyli wraz z wyżej wymienionymi 13 204 zł 21 gr, a obywatele, nie wliczając księży, Żydów i chłopów, ofiarowali 28 400 zł w listach zastawnych i 46 501 zł 11 gr w gotówce.

OFIARY WOJEWÓDZTWA KALISKIEGO

Pierwsze ofiary złożone zbiorowo przez mieszkańców Kaliskiego zarejestrowane w Banku Polskim w kwocie 461 zł 20 gr pochodzą z obwodu konińskiego i przeznaczone zostały na pułk jazdy kaliskiej. Oprócz ofiarowanej gotówki złożono również kosztowności, za które uzyskano 1 948 zł 4 gr, nie sprzedane zaś stanowiły wartość 130 zł²⁷. Listów zastawnych złożono w Kaliszu na sumę 172 264 zł 17 gr, które po potrąceniu kosztów przesłania umieszczono w Banku Polskim 30 kwietnia²⁸. W maju obywatele z Kaliskiego złożyli dalsze kosztowności, które sprzedano za 7 444 zł 25 gr²⁹. W czerwcu do kasy głównej wojewódzkiej dostarczono kosztowności na sumę 6 039 zł 26 gr. W gotówce mieszkańcy Kalisza przesłali do Banku 383 zł³⁰.

Na potrzeby szpitali wpłynęły dary od dziedzica wsi Łuniewa, który złożył 100 funtów szarpi, Zaborowskiej, obywatelki z Długoborza, jeden funt szarpi, Miączyńskiej, starościny z Praszki, 12 koszul, 9 prześcieradeł, 18 poszewek, 50 łokci płótna na sienniki; inne kobiety z miasta Konina

²⁵ AGAD WC rkps 255 k. 122 i 123, 108, 124, 142-143, 205, 214; rkps 473 k. 108.

²⁶ AGAD WC rkps 255 k. 135 i 142/143.

²⁷ AGAD WC rkps 255 k. 108 i 119.

²⁸ Tamże k. 125-126; Barszczewska. *Woj. kaliskie i mazowieckie w powstaniu listopadowym* s. 115.

²⁹ AGAD WC rkps 255 k. 143.

³⁰ Tamże k. 160-161; w kosztownościach stopionych 3 646 zł 27 gr i w sprzedanych 2 392 zł 29 gr; Pani Z.D. z Kalisza 90 zł i zbiorowo od obywateli 303 zł (KW nr 193 z 19 lipca).

ofiarowały 109 koszul; podpisująca się kryptonimem A.B. spod Częstochowy 1,5 funta szarpi, 5 bandaży, 5 kompresów oraz 20 zł³¹. O chorych i rannych pamiętali chłopi ze wsi Strobina, Chorzyny i Kuźnicy z obwodu wieluńskiego, dla których złożyli 26 funtów szarpi³².

Duchowieństwo z całej diecezji przekazało starą bieliznę na potrzeby szpitali. Pierwszy raz wysłano 618 funtów, a po raz drugi 132 funty w 6 paczkach³³. Do dnia 21 marca Kaliskie złożyło na szpitale i dla wojska: 830 funtów szarpi i bandaży, 637 łokci płótna, 130 koszul, maści i plastrów 50 funtów, ołowiu 336 funtów³⁴. Obywatele Szadku i pow. szadkowskiego prócz przekazanych szarpi złożyli 300 chorągiewek. Hr. Artur Potocki złożył deklarację, w której zaofiarował się bezpłatnie przyjąć na kąpiele w Krzeszowicach pewną liczbę rekonwalescentów³⁵.

Z indywidualnych ofiarodawców należy wymienić przede wszystkim posłów, którzy zadeklarowali pewne kwoty na posiedzeniu sejmku 18 XII 1830 r. Byli to: Miączyński — 2 000 zł w listach zastawnych i Mroziński — 6 000 zł również w listach zastawnych. Poza nimi mieszkańcy bezmiejscowości z Kaliskiego złożyli 301 zł, a z Wielunia 21 zł³⁶. Dziedzic Czerniakowa Ossoliński, oprócz ofiarowanych 6 000 zł w listach zastawnych, dostawił dwóch jeźdźców uzbrojonych i umundurowanych. Józef Górski, dziedzic dóbr Szwarowice, ofiarował 1 800 zł w listach zastawnych i 2 złote obrączki. Dwernicki co miesiąc zobowiązał się płacić 400 zł dla akademików. W wypadku jego śmierci zobowiązanie powyższe miały dopełnić dzieci. Kilku zamożniejszych właścicieli, jak Grothus, Bromirscy i Zalewski, złożyło 24 000 zł³⁷. Cieszkowski nie tylko ofiarował 4 jeźdźców w pełni uzbrojonych, lecz sam zaciągnął się ochotniczo do wojska, dając najlepszy przykład poświęcenia się dla kraju³⁸.

Niezależnie od ofiar w gotówce wpływały także dary w kosztownościach i w naturze. Obywatele miasta Pызdr złożyli 180 zł w biletach kasowych, dukat w złocie i 2 srebrne medale, natomiast z Opatówka — 151 zł 40 gr. Hr. Wąsewiczowa ofiarowała srebra stołowe wartości kilku tysięcy złotych, Karol Walewski na potrzeby ojczyzny darował 45 gr. i 11,5 łuta

³¹ KW nr 27 z 27 stycznia, nr 61 z 3 marca i nr 202 z 28 lipca.

³² Tamże nr 114 z 27 kwietnia.

³³ AGAD WC rkps 604 k. 16.

³⁴ AGAD WC rkps 81 k. 49.

³⁵ Tamże rkps 151^b k. 90; KW nr 32 z 1 lutego.

³⁶ AGAD WC rkps 473 k. 27; KW nr 71 z 13 marca i 193 z 19 lipca.

³⁷ AGAD WC rkps 473 k. 17; KW nr 43 z 13 lutego, nr 13 z 13 stycznia, nr 351 z 31 grudnia: Grothus 15 000 zł w listach zastawnych, Bromirscy 5 000 zł w gotówce, Zalewski 300 zł.

³⁸ KW nr 351 z 31 grudnia.

³⁹ Tamże nr 15 z 15 stycznia, nr 121 z 4 maja, nr 193 z 19 lipca; Barszczewska. *Woj. kaliskie i mazowieckie* s. 115.

srebra³⁹. Fabrykanci z Ozorkowa dali sukno na mundury, bracia Rephan, fabrykanci w Kaliszu, obniżyli wartość sukna o 940 zł 15 gr⁴⁰.

Rada Obywatelska woj. kaliskiego zaproponowała Rządowi Narodowemu wymianę wszystkich naczyń srebrnych stołowych od Żydów za listy zastawne, lecz inicjatywa ta, podobnie jak w Warszawie, nie przyniosła pozytywnych skutków⁴¹. Grasow, właściciel z Kaliskiego, przesłał na ręce redaktora „Kuriera Warszawskiego” 6 łyżek srebrnych i jedną wazową. Od innych obywateli wpłynęło w kosztownościach na wojsko w srebrze 4 łyżki, grabki, trzonek od noża, 3 łyżeczki od kawy, 2 złote obrączki ślubne i 2 monety 5 frankowe z czasów Napoleona⁴². Zieliński dostarczył 100 korcy zboża, 20 owiec, 2 utłuczone woły dla gwardii ruchomej oraz bęben i 1 200 zł gotówką. Uzbroidł ponadto 2 jeźdźców. Adam Łuszczewski, właściciel dóbr Skotniki, zaoferował się wyżywić bezpłatnie 30 wołów, które były przeznaczone dla wojska. Rembowski obiecał chłopom biorącym udział w wojnie nadać na własność ziemię z zachowaniem 32 zł rocznego czynszu⁴³.

Wymienione powyżej różnorodne ofiary wyniosły z całego województwa w gotówce 57 444 zł 10 gr, a w listach zastawnych 174 064 zł.

OFIARY WOJEWÓDZTWA SANDOMIERSKIEGO

Zdecydowana większość ofiar dobrowolnych złożonych przez mieszkańców tego województwa została przeznaczona na szwadron jazdy ochotników sandomierskich. Przede wszystkim wpłynęły dary w naturze, które były niezbędne przy organizacji tego oddziału. Koni dla szwadronu dostarczyli: Nowakowski ze Złotej 1 konia, Salezy Malczewski 2 konie osiodłane, Teofil Szyszkowski konia z jeźdźcem umundurowanym, Russocki 2 konie, Skotnicki i Chomętowski po jednym koniu, hr. Borkowski 3 konie w tym jeden osiodłany i Jabłoński konia z siodłem. Razem dostawiono 12 koni. Na ten sam cel wpłynęło od innych osób w gotówce 1 204 zł⁴⁴. Ponadto miłośnicy teatru ze Staszowa dostarczyli 3 postawy sukna, właściciel apteki w tym mieście 10 chorągiewek, pani Prędowska z Czyżewa 150 chorągiewek. Koń ofiarowany przez Pisarskiego został oddany jednemu z najbliższych pułków jazdy⁴⁵.

Gorliwiej niż w innych województwach potrzeby wojska zrozumiało

⁴⁰ J. Staszewski. *Woj. kaliskie w r. 1830*. Turek 1926 s. 36n; Barszczevska. *Woj. kaliskie i mazowieckie* s. 115.

⁴¹ AGAD WC rkps 351 k. 48.

⁴² KW nr 27 z 27 stycznia.

⁴³ Tamże nr 342 z 21 grudnia, nr 4 z 4 stycznia i nr 28 z 28 stycznia.

⁴⁴ KW nr 81 z 23 marca.

⁴⁵ AGAD WC rkps 473 k. 150; KW nr 81, z 23 marca.

i poparło duchowieństwo. Wyrazem tego były ofiary złożone w naturze na szpitale. W maju następujące dekanaty dostarczyły bieliznę i szarpie: staszowski 118 funtów bielizny i szarpi, zawichojski 49 funtów, jedlneński 146 funtów, sandomierski 173 funty i solecki 68 funtów. W lipcu administrator diecezji z dekanatu bodzenckiego dostarczył 70 funtów bielizny, a z kozienickiego 30 funtów. Łącznie diecezja dostarczyła 654 funty bielizny kościelnej, ale nie ma w wykazach nazwisk księży, którzy by ofiarowali coś w gotówce lub w kosztownościach⁴⁶. Na szpitale wpłynęły także dary od cywilnych mieszkańców województwa. Na przykład pewien Włoch z Opatowskiego dostarczył 5 funtów szarpi, 12 bandaży, 18 kompresów, 4 cienkie koszule. Bierońska ofiarowała 6,5 funta szarpi i 12 bandaży, Zonczykowska — 1 3/4 funta szarpi i 22 bandaże oraz prześcieradło. Większość zebranych ofiar została przeznaczona dla szpitala w Radomiu. Otrzymał on 7 sierpnia: 623 funty szarpi, 668 sztuk bandaży, 250 sztuk kompresów, 8 funtów bulionu i wina⁴⁷.

Pewna część ofiar w gotówce i kosztownościach została przesłana do Banku Polskiego. Zebrały je takie kwestarki jak: pani Jasińska — 276 zł w gotówce, 3 pierścionki, oszacowane na 33 zł i 12 funtów szarpi; hr. Jelska w obwodzie sandomierskim na szpitale — 513 zł 25 gr. Za kosztowności uzyskano dalsze 159 zł 21 gr. Kwestarki nieznane z nazwiska zebrały w gotówce, złocie i srebrze, 557 zł 35 gr. Ponadto w Banku za srebro i złoto zebrane w Sandomierskiem otrzymano 4 258 zł 26 gr. Została jeszcze do tego zanotowana tam suma 5 zł za kosztowności⁴⁸. Imiennie w gotówce ofiary złożyli: dzierzawca wsi w pow. staszowskim 200 zł, hr. Sołtykowa z Kurozwek 500 zł, a nadto z kościoła modliborzyckiego w Opatowskiem wpłynęło 9 zł 29 gr⁴⁹. Obywatel Kuliński z miasta Granicy oddał swój dom na rzecz kraju, sam zaś zaciągnął się jako ochotnik do wojska. W jego ślady poszedł Grzegorzewski dostarczając 4 konie z ludźmi i osobiście wstępując do wojska⁵⁰.

Całość jednakże ofiar dobrowolnych województwa zamyka się bardzo skromną sumą w gotówce w wysokości 7 718 zł 16 gr.

OFIARY WOJEWÓDZTWA KRAKOWSKIEGO

Województwo krakowskie położone w południowo-zachodniej części królestwa i będące najdłużej ze wszystkich województw poza zasięgiem

⁴⁶ AGAD WC rkps 604 k. 10, 12, 14, 17.

⁴⁷ KW nr 81 z 23 marca, nr 116 z 29 kwietnia, nr 212 z 7 sierpnia.

⁴⁸ AGAD WC rkps 255 k. 77, 119, 124, 64-70, 108.

⁴⁹ Tamże k. 213; KW nr 67 z 9 marca i nr 147 z 1 czerwca.

⁵⁰ AGAD WC rkps 24 k. 1, 15, 17; „Nowa Polska” nr 3 z 7 stycznia.

nieprzyjaciela, wykazało się też największą ofiarnością ze wszystkich województw położonych na lewym brzegu Wisły pod względem szerokości składu społecznego i ilości ofiarodawców. Szczególnie wyróżniły się dwa obwody: olkuski i stopnicki. Pierwszy złożył 11 837 zł w listach zastawnych, 490 zł w biletach kasowych, 800 zł w gotówce i 637 zł 17 gr w monecie srebrnej. Ponadto mieszkańcy ofiarowali następujące kosztowności: 3 złote dukaty, 4 pierścionki złote, 2 złote kolczyki z perłami, klamerkę złotą, obrączkę ślubną, 2 srebrne solniczki, 1 cukierniczkę, łyżeczkę srebrną do kawy oraz miednicę srebrną z kubkiem złożonym. Do tego jeszcze złożyli 75 sztuk broni palnej⁵¹.

Drugi z obwodów w styczniu przesłał 55 ślubnych obrączek na ręce ówczesnego wodza naczelnego Michała Radziwiłła. Politielski złożył 1 500 zł w listach zastawnych, inni bezimienni obywatele 5 koni pociagowych. Liczba obrączek złożonych wodzowi do 6 lutego powiększyła się o dalsze sześć. W dowód uznania dla ofiarności mieszkańców województwa ks. Radziwiłł ilość tę powiększył o swoją własną obrączkę⁵². W marcu mieszkańcy tego obwodu złożyli dalsze 3 złote obrączki i złoty łańcuszek, które przesłano do Banku Polskiego. Za powyższe kosztowności uzyskano 1 104 zł. Oprócz kosztowności w Banku złożono 458 zł 27 gr w gotówce, zaś na szpitalu 309 zł 23 gr⁵³.

Ogromną rolę w patriotycznej akcji zbierania ofiar dobrowolnych w województwie krakowskim odegrały kobiety, szczególnie takie panie jak: siostry Trzetrzewińskie, Tańska, Dembińska, Ciecholewska i Wilczkowska. W styczniu zebrały one w gotówce 3 008 zł i 19 gr i 300 zł w listach zastawnych⁵⁴. Trzetrzewińska w kwietniu na szpitalu zebrała 762 zł 20 gr. Za tę sumę została zakupiona bielizna w następujących ilościach: 110 koszul, 95 poszewek, 15 prześcieradeł, 25 sienników, 50 bandaży, które odesłano na potrzeby szpitali warszawskich⁵⁵.

Wiele osób składających dary na potrzeby kraju znanych jest z nazwiska. I tak np. Taszycki złożył 10 000 zł, hr J. Mioszowski 50 baranów, naddzierżawca dóbr Rabsztyn dostarczył 10 uzbrojonych i umundurowanych ochotników, Karwiński, dziedzic Osicka 1 jeźdźca, Piotrowska z Biurtkowic ofiarowała 3 prześcieradła, 16 łokci płótna na koszule, Szawłowski z Praszki dał 2 prześcieradła, Adamowa 1 funt cienkich szarpi⁵⁶. Łęcki do-

⁵¹ AGAD WC rkps 255 k. 113; rkps 454^c k. 184; rkps 473 k. 42 nr 103 z 16 kwietnia, nr 121 z 4 maja; „Kurier Polski” nr 501 z 6 maja; Jaskłowski, jw. s. 9-31; WAP w Kielcach rkps 48; KWK do Prezesa M. Kielce ks. 4.

⁵² AGAD WC rkps 255 k. 49; KW nr 28 z 28 stycznia.

⁵³ AGAD WC rkps 255 k. 70 i 196, 60 i 77, 64-70, 205.

⁵⁴ AGAD WC rkps 473 k. 11.

⁵⁵ Tamże k. 182 i 187; KW nr 136 z 20 maja.

⁵⁶ Biblioteka Czartoryskich rkps 3939 k. 369; KW nr 142 z 27 maja; AGAD WC rkps 473 k. 40 i 41.

stawił 50 jeźdźców umundurowanych z końmi, Bąkowski 6 jeźdźców z końmi dla pułku Krakusów. Ramlan, dzierżawca wsi Masłowa dostarczył 40 korcy owsa i 60 cetnarów siana. H. Leśniewska i Frycz po 4 woły. W gotówce i w listach zastawnych ofiarowano 4 437 zł 01 gr⁵⁷. Bezimienna obywatelka przesłała wodzowi pierścień z „nieoszacowanym napisem i datą” z prośbą, by nosił go jako następca Kościuszki. Inne obywatelki ofiarowały 3 pierścionki z brylantami i jeden z napisem oraz złotą obrączką. Mieszkańcy miasta Chęciny złożyli w gotówce 130 zł 5 gr⁵⁸.

Nie zabrakło wśród ofiarodawców także Żydów. Dozory bożnicze złożyły w styczniu 6 000 zł w gotówce. Ponadto doszły jeszcze do tego ofiary w naturze: 38 kozuchów, 92 czapki, 65 par butów, 185 par rękawic, 1 200 łokci płótna, 90 łokci sukna szaraczkowego i 5 zielonkawego. Zadeklarowali i uiścili także ofiary w lipcu: z obwodu stopnickiego na zadeklarowane 2 000 zł uiścili 635 zł 14 gr, z Wodzisławia 700 zł, z Książa Wielkiego 100 zł i z Będzina 200 zł. W lipcu złożyli 1 635 zł 14 gr a razem 7 635 zł 14 gr⁵⁹.

Z przykrością należy stwierdzić, że tylko duchowni dekanatu olkuskiego złożyli 278 zł 20 gr, a z pozostałych dekanatów nie ma w wykazach ani jednej złotówki⁶⁰.

Raporty Komisji Województwa Krakowskiego do Komisji Rządowej Sprawiedliwości Spraw Wewnętrznych i Policji uzupełniają listę złożonych przez obywateli ofiar dobrowolnych. Najwcześniejsze z początków stycznia donoszą o złożeniu przez mieszkańców województwa krakowskiego 37 sztuk broni palnej i 50 funtów szarpi i bandaży. W drugim raporcie z 15 stycznia ilość materiałów opatrunkowych dla szpitala wzrosła. Szarpi grubych i cienkich złożono 82 funty 10 łutów oraz płótna cienkiego, grubego, prześcieradeł i bandaży 30 funtów 4 łuty⁶¹. W marcu Komisja w raporcie do KRzSW i Policji doniosła o odesłaniu do magazynu komisariatu ubiorczego 26 funtów szarpi cienkich, 17 funtów 18 łutów grubych, 13 funtów 22 łuty bandaży, cienkiego płótna 65 funtów 18 łutów i grubego 33 funty i 24 łuty. Oprócz powyższych wydano dla pułku 9 piechoty pod

⁵⁷ KW nr 13 z 13 stycznia; AGAD WC rkps 473 k. 89: Grabowska — 50 zł, Olszewski 100 zł, Kadlińscy 3 zł, 18 gr, Sadruski 100 zł, k. 72: Dobiecka 2 000 zł w listach zastawnych, Dobek kupiec — 1 228 zł. Od dn. 12-21 lutego złożono 955 zł 15 gr. W sumie tej największą część stanowiła ofiara Rogowskiej, bo 500 zł. Po niej co do wielkości: Bystrzanowska 120 zł, Olczowska 72 zł, Stanowska 92 zł, Otwińska 80 zł. Ofiary innych wahały się w granicach od 1 do 20 zł.

⁵⁸ AGAD WC rkps 24 k. 10; rkps 453^c k. 185.

⁵⁹ AGAD WC rkps 473 k. 195 i 196.

⁶⁰ Tamże k. 72.

⁶¹ Tamże k. 72 i 93: cienkich szarpi 65 funtów 30 łutów, grubych 16 funtów 10 łutów, płótna cienkiego, ręczników i bandaży 26 funtów 20 łutów, grubego płótna 3 funty 16 łutów.

dowództwem płk. S. Różyckiego 97 funtów 11 łutów szarpi i 16 funtów 13 łutów bandaży i kompresów ⁶².

Sporo ofiar wpływało w naturze dla szpitali wojskowych w Warszawie. Dnia 19 marca odesłano do stolicy 440 zł w gotówce, 4 sztuki w precjozach, 1 330 łokci nowego płótna, 258 koszul, 95 poszewek, 13 prześciera-deł, 25 sienników, 19,5 funta szarpi, 90 kompresów, 12 chausebras ⁶³.

W kilka dni później wpłynęły dalsze ofiary na szpitale. Lechóchowska złożyła 250 łokci nowego płótna i 10 funtów szarpi a Mieroszewska 12 koszul, od rejentowej Mieszkowskiej 12 funtów szarpi i 6 bandaży, od Wiechowskiej 2 funty szarpi ⁶⁴. Nieznane z nazwiska panie złożyły 4 złote obrączki. Podlewski, Radziejewski i Bielski dostarczyli 11 łożek. Żywności dla wojska dostarczyli: radca Ciecholewski 10 garncy octu, rejentowa Mieszkowska 15 garncy, oraz deputowany Mozalski 10 korcy żyta ⁶⁵.

Dwukrotnie do Banku Polskiego zostały przekazane od Komisji Województwa Krakowskiego kosztowności. Pierwsze z kwietnia zostały oszacowane na 547 zł 22 gr, a z lipca po stopieniu na ogólną kwotę 523 zł 14 gr ⁶⁶.

Ogółem mieszkańcy woj. krakowskiego złożyli 16 337 zł w listach zastawnych, 490 w biletach kasowych i w gotówce 23 159 zł 28 gr.

* * *

Podsumowując ogólne wyniki ofiar dobrowolnych województw lewo-brzeżnych można stwierdzić, iż dostarczyły one krajowi:

1) mazowieckie: 46 501 zł 11 gr gotówką, 28 400 w listach zastawnych, 43 przedmioty złote, 112 srebrnych i 4 łuty srebra, 23 sztuki broni palnej, 53 konie, 1 700 korcy żywności, 300 korcy owsa, 15 fur słomy i 10 koszul;

2) kaliskie: 170 064 w listach zastawnych, 57 444 zł 10 gr gotówką, 5 przedmiotów złotych, 18 srebrnych, 43 grzywny 11 1/2 łutów srebra, 100 korcy żywności, 2 konie, 22 sztuki owiec i wołów, 148 sztuk bielizny, w tym 121 koszul;

3) sandomierskie: 7 718 zł 16 gr gotówką, 16 koni, 4 koszule, 3 przedmioty złote;

4) krakowskie: 23 159 zł 28 gr gotówką, 16 337 w listach zastawnych i 490 w biletach kasowych. Ponadto 3 złote dukaty, 112 przedmiotów złotych, 6 srebrnych, 270 koszul, 112 sztuk broni palnej, 61 koni, 104 woły i barany, 60 korcy owsa i 60 cetnarów siana.

⁶² AGAD WC rkps 473 k. 176.

⁶³ Tamże k. 179-180.

⁶⁴ Tamże k. 181-189.

⁶⁵ Tamże k. 186.

⁶⁶ AGAD WC rkps 255 k. 125-126, 213.

W zestawieniu powyższym widać wyraźnie, że najmniejsze wyniki w akcji składania dobrowolnych ofiar osiągnęło województwo sandomierskie. Wpłynęła na to nie tylko mniejsza, w porównaniu z innymi województwami, zamożność mieszkańców, nie tylko zwiększone niekiedy rekwizycje dla stacjonujących nad Wisłą polskich oddziałów osłonowych, ale także częste wypadki nieprzyjaciela z prawego brzegu z Lubelskiego, który zniszczył nasze zakłady zbrojeniowe, rozpędzał władze administracyjne i formujące się oddziały i wywoził stamtąd zboże, bydło i co tylko było możliwe.

Pamiętać też trzeba o ogromnym wysiłku województw lewobrzeżnych dźwigających główny ciężar wojny w zakresie dostarczania ludzi, żywności i uzbrojenia dla armii polskiej. Mimo tych wszystkich trudności dostarczyły one łącznie: 134 824 zł 05 gr w gotówce, 214 801 zł w listach zastawnych i 490 w biletach kasowych, 163 złote przedmioty i 3 złote dukaty, 136 srebrnych przedmiotów oraz 5 grzywien i 15 łutów srebra. Nadto 135 sztuk broni palnej, 132 konie, 1 800 korcy żywności (żyta i pszenicy), 360 korcy owsa, 126 wołów i owiec, 405 koszul, 60 cetnarów siana i 15 fur słomy oraz wiele innych rzeczy i usług dla szpitali i wojska.

DONS BENEVOLES DES VOIVODIES DE LA RIVE GAUCHE
A L'INTENTION DU SOULEVEMENT DE NOVEMBRE

R é s u m é

L'article concerne le problème important et notamment celui des dons bénévoles apportés par la population polonaise en 1831 dans quatre voivodies de la rive gauche à l'exclusion de la capitale — Varsovie, matière pour une étude à part. Ces territoires, moins menacés par l'ennemi et relativement épargnés par les destructions de guerre, supportaient tout le poids de la guerre en fournissant le pays en armes, munitions, vivres et soldats pour de nouvelles formations.

Se basant sur la documentation puisée dans les Archives Centrales d'Actes Anciens et dans la Bibliothèque des Czartoryski à Cracovie, tenant également compte des cources imprimées, l'auteur donne dans son article le tableau des offrandes bénévoles venant de tous les groupes sociaux réparties par voivodies. Ainsi apportèrent au pays:

1) la voïvodie de Masovie — 46.501 zł 11 gr en espèces, 284.000 en lettres de crédit, 43 objets en or, 112 en argent et 2 onces d'argent, 23 pièces d'armes à feu, 53 chevaux, 1.700 boisseaux de vivres, 300 boisseaux d'avoine, 15 charettes de paille et 10 chemises;

2) la voïvodie de Kalisz: 170.064 zł en lettres de crédit, 57.444 zł en espèces, 5 objet en or, 18 en argent, 45 et 1/4 d'once d'argent, 100 boisseaux de vivres, 2 chevaux, 22 moutons et boeufs, 148 pièces de linge dont 121 chemises;

3) la voïvodie de Sandomierz: 7.718 zł 16 gr en espèces, 16 chevaux, 4 chemises, 3 objet en or;

4) la voïvodie de Cracovie: 23.159 zł 28 gr en espèces, 16.337 zł en lettres de

crédit et 490 en billets de caisse. En plus, 3 ducats en or, 112 objets en or, 6 objets en argent, 270 chemises, 112 pièces d'armes à feu, 61 chevaux, 104 boeufs et moutons, 60 boisseaux d'avoine et 60 quintaux de foin.

En dépit de diverses difficultés et obligations dont devaient s'acquitter les voïvodies de la rive gauche, elles fournirent au pays au total :

134.824 zl 05 gr en espèces, 214.801 zl en lettres de crédit et 490 en billets de caisse, 163 objets en or et 3 ducats d'or, 136 objets en argent ainsi que 5 et 7 et demi onces d'argent. Elles fournirent en outre 135 pièces d'armes à feu, 132 chevaux, 1.800 boisseaux de vivres (seigle et blé), 360 boisseaux d'avoine, 126 boeufs et moutons, 405 chemises, 60 quintaux de foin et 15 charettes de paille ainsi que d'innombrables services pour les hôpitaux et l'armée.